

KIYIM HAQIDA UMUMIY MA'LUMOT, TIKILADIGAN KIYIM UCHUN GAZLAMA VA FASON TANLASH

Shermamatova Sayyoraxon Saydaxmadovna

*Farg'ona viloyati Farg'ona transport va servis texnikumi
keng assortimentdagi kiyimlar andozasini tayyorlash
bichish tikish fani o'qituvchisi*

Annotatsiya: Kiyim — inson tanasini tashqi muhit (iqlim, ob-havo o'zgarishlari, quyosh nuri) ta'siri va turli mexanik ta'sirlardan asraydigan vositalar to'plami; estetik vazifani bajaradi hamda jins, yosh, milliylik va b. xususiyatlarni o'zida aks ettiradi. Keng ma'noda "Kiyim" tushunchasi bosh Kiyimlar, oyoq Kiyimlar (poyabzal), qo'lqop va boshqalarni ham o'z ichiga oladi. Ushbu maqolada kiyimlar haqida aytib o'tilgan.

Kalit so'zlar: poxol, gazlama, ustki kiyim, gimatiy, ayollar kiyimi, konussimon, poyabzal.

Zamonaviy kiyim murakkab tizim bo'lib unga xos loyihalashning shakllanish qonuniyatlarini tushunmoq uchun, kiyimning uzoq o'tmishdagi ko'rinishi haqida ma'lumotga ega bo'lish kerak. Kiyim hozirgi mukammal ko'rinishiga murakkab bosqichlar orqali yetib kelgan. U odamzod rivojlanishining ilk bosqichlarida iqlim ta'siridan himoya topmoq vositasi sifatida paydo bo'lgan. Kiyimning dastlabki ko'rinishlari ibtidoiy davr odamlarining qabila bo'lib yashagan vaqtiga to'g'ri kelgan. Bu davrda insonlar daraxt barglari, poxollar, hayvon terilarini tanaga beldan bog'lab yurishgan. Kiyim insonning ijtimoiy hayoti, mehnat faoliyati va ongining rivojlanishi tufayli u ham rivojlanib bordi. Kiyimning keyingi ko'rinishi turli o'simlik va hayvonot mahsulotlaridan to'qilgan oddiy gazlamalarni tanaga o'rab yurishdan iborat edi. Qadimgi Gresiyada erkaklar kiyimi ikki qismdan — xiton va gimatiydan iborat bo'lgan. Xiton — bu ichki kiyim bo'lib, jun yoki zig'ir tolali gazlamadan tayyorlangan. Erkaklar biror yumush bilan ko'chaga chiqayotganda ustki kiyim — gimatiyni kiyib olishgan. Gimatiy to'g'ri to'rtburchak shakldagi, 1,7x4 m o'lchamdagi gazlama bo'lagidan iborat bo'lib, uni yelka ustida bog'lab yoki yelkaga tashlab quyib, gavdaning tabiiy go'zalligi va harakat bemaloligini ko'rsatadigan hamda unga halaqit bermaydigan nafis taxlamalar tushirib drapirovka qilib qo'yilgan.

Ayollar kiyimi ham erkaklar kiyimiga o'xshab ikki qismdan iborat bo'lib, ular kiyimi yopiqroq va uzunroq bo'lgan. Ichki kiyimi — xiton va ustki kiyimi peplos deb atalgan. Peplos 1,5x3,5 m o'lchamdagi gazlama bo'lagidan iborat bo'lgan.

Qadimgi greklar va rimliklar bunday burmalangan kiyimlarni ustalik va yuqori did bilan bajarganlar. Tabiatshunoslik, samo fanlarining kelib chiqishi kiyimga o'z

ta'sirini o'tkazgan. Kiyim gazlamasi turlari paydo bo'lgan (yupqa, qalin, shoyi, ip tolali gazlamalar). Keyinchalik kiyimda tananing qismlariga alohida gazlamalami o'rab tayyorlash, bo'ylab biriktirish mehnat qilish uchun ancha qulaylik tug'dirgan. Ayniqsa, ignaning kelib chiqishi kiyim qismlarini biriktirib tikishda uning takomillashishiga olib kelgan. XIII asrga kelib kiyimda yoqalar, yeng, manjetlar, cho'ntaklar, taqilmalar shakllangan. Bu vaqtga kelib kiyimning tashqi ko'rinishida, gazlamasida, bichilishida o'zgarishlar tez rivojlangan. Kiyimning gavgdaga yopishgan, etaklari hajmli, qavatli ko'mush lari, gazlamalaming atlas, barxat, movut kabi turlari paydo bo'lgan.

Yevropa mamlakatlarida feodalizm mustahkam qaror topgan o'rta asrlar davrida maxsus estetik ideal va shunga mos kostyum harakteri tarkib topgan. Odanzot gavgdasining go'zalligidan zavqlanish nomunosib va gunoh ish hisoblanib, gavgdani qo'poldan-qo'pol, og'ir, keyinchalik esa cho'ziq shakllarga o'rab tashlangan. Tor, yuqori qismi qator-qator murakkab taxlamalardan iborat, orqa etagijuda uzun, ko'ylak juda baland konussimon bosh- kiyim va nihoyatda cho'ziq poyafzal bilan birga qo'shilgan holda qaddi qomat ko'rinishini o'zgartirib yuborar edi. O'rta asrlarda kostyum gavgdani turli vositalar (shnurlar, korsetlar) yordamida qattiq qisib, tabiiy shakldan uzoqlashtiradigan "g'ilof" sistemasi rivoj topishini boshlab berdi. Uyg'onish davrida (XVI-XVII asrlar) estetik dunyoqarashni qayta baholash yuz berdi, ya'ni gumanistik ideologiyalar shakllandi. Bu davrda ayollar kiyimi juda noqulay — qattiq, harakatga halaqit beradigan holatda bo'lgan. Ikki qavatli kiyim bir vaqtda kiyilib, beldan etak qismiga karkas yordamida konussimon shakl ko'rinishida bo'lgan. Yubka qismida hech qanday burmalar bo'lmay, karkasga tortib qo'yilgan. Ko'ylakning yuqori lif qismi juda tor bo'lib, pastga tomon burchak shaklida tugallangan edi. Bu davrda ayollar belni xipcha qilib ko'rsatish maqsadida korsetlar kiyishgan.

Erkaklar kiyimi esa sipo va sodda ko'rinishda bo'lgan. Kashtali ko'ylak, keng kamzul, triko va kalta shar shakliga o'xshab ketuvchi pantolonlar kiyilgan.

XVIII asr (Barokko davri) larga kelib kiyimda xashamatdorlik juda avj oldi. Bu davr ayollar kiyimi shakllarining nazokatliliigi, murakkabligi bilan va g'aroyib jimjimadorligi bilan farq qilgan. Kostyumda gavgdaning bel qismi, ko'krak, bo'ksa ko'zga tashlanib turgan. Kostyum yengil, nozik bo'lib, boshdan-oyoq unga gul tikilgan, guldand, gavgsimon materialdan, to'qima to'rdan, „ko'pchitib“ qo'ygandek bezatilgan.

Ayollar ko'ylagining bezagiga alohida e'tibor berilgan. Ustki ko'ylak ko'krak qismida bandar bilan maxkamlangan. Bantlar ketma- ketlikda joylashgan, ya'ni avval kattalari, bel tomon esa mayda bantlar mahkamlab qo'yilgan. Ayollar kiyimi ikki kamiza va katta qismlardan iborat bo'lgan. Kotta ustki kiyim bo'lib, yuqori qismi juda tor va yon yoki orqada shnurli taqilmasi bo'lgan, yenglari ham juda tor va uzun bo'lib, yubka qismi esa bo'laklardan iborat juda keng va uzun shleyflar bilan yakunlangan. Bu davr erkaklar ichki kiyimlari kamiza, ustki kiyimi plash esa labor deb yuritilgan.

Tabarlarda yon chok bo‘lmagan va bu kiyim juda e‘zozlangan. Erkaklar kiyimida ham xashamatdorlik sezilib turardi.

XVIII asr boshlanishi san’atda, shuningdek, kiyimda ampir uslubi bo‘lishi bilan xarakterlanadi. Bu davr uchun fan va texnikaning gurkirab yashnay boshladi. Kostyumda qator- qator shakllar, siluetlar, karkaslardan (korset va krinolindan) xalos bo‘lish va gavdani erkin ko‘rsatish sekin-asta sezila boshlandi. Erkaklar tik yoqali oq ko‘ylak, galstuk yoki sharf, frak kiya boshlaganlar. Ayollar kiyimi oddiy va sipo ko‘rinishga ega edi. Kostyuning bel qismi yuqoriroqda bo‘lib, yubka qismi esa shleyf, yumshoq taxlamalardan iborat bo‘lgan XIX Tantanali kiyimlar juda ochiq va uzun shleyfli qilib tikilgan. Kostyuning asosiy intilishi odam harakatlariga maksimal darajada mos bo‘lishdan, odamni ezmaslik, uni o‘ziga bo‘ysundirmaslikdan, balki uning hayotiy manfaatlari izidan borishdan, individuallikni ro‘yobga chiqarishdan iborat bo‘lgan. XIX asr dunyodagi bo‘layotgan voqealar kiyimga o‘z ta’sirini o‘tkazdi. Shu asming 20-yillar kiyimida ixchamlashtirish, uzunligini kaltalashtirish, etaklarini toraytirish, oddiy bichimlilikni ko‘rish mumkin. 30-40-yi 11 ardan so‘ng kiyimni kiyilish o‘miga qarab uslub bo‘yicha kiyiladigan bo‘ldi, ya’ni klassik, sport, fantaziya uslubi va keyinchalik erkin uslub pay do bo‘ldi. Klassik uslubda — rasmiy ko‘rinishda ko‘chalik kiyimlar tushunilsa, sport uslubida faqat sport mashg‘ulotlari uchungina emas, balki harakat qilish uchun, turli ishlar uchun, aktiv dam olish uchun qulay kiyimlar, fantaziya uslubda esa bayram, tantanali kiyimlar ko‘zda tutilgan. 70-80-yillarda ko‘proq erkin uslubdagi kiyimlar kiyish paydo bo‘lib, ularda klassik, fantaziya uslublari o‘z kocrinishini beradi. 50-60-yillardan boshlab yangi xususiyatli materiallar assortimenti kiyim loyihalashsiga va shakliga katta o‘zgarishlar kiritdi. 70-80-yillarda kiyim bichimi va shakli murakkablashib, uning konstruktiv tuzilishiga ko‘proq ahamiyat berildi. Shunday qilib, awal insonni iqlimiy ta’sirlardan muhofaza qilish uchun yaratilgan kiyimning, keyinchalik, turli tarixiy o‘zgarishlar, ijtimoiy va iqtisodiy sharoitlar, milliy xususiyatlar va jamiyatdagi estetik tasavvur evolyusiyasi ta’siri ostida shakli va xillari o‘zgarib, kiyim amaliy san’at obyektiga aylandi.

Foydalanilagan adabiyotlar:

1. Karomov I.A. “Jahon moliyaviy-iqtisodiy krizisi, O‘zbekiston sharoitida uni bartaraf etishni yo‘llari va choralari” Toshkent. O‘zbekiston. 2009.
2. Karimov I.A. Barkamol avlod orzusi. – Toshkent: “O‘zbekistin milliy ensiklopediyasi”. 2000.
3. Karimov I.A. O‘zbekiston XXI asrga intilmoqda. – Toshkent: “O‘zbekiston”. 2000.
4. Karimov I.A. Barkamol avlod – O‘zbekiston taraqqiyotining poydevori. –Toshkent: -1997.
5. Akademik litsey va kasb – hunar kollejlari uchun o‘quv-me‘yoriy xujjatlar to‘plami. Toshkent: - 2006.
6. Abdullayeva Q. Kasbiy fanlar orqali o‘quvchilarda ijodkorlik ko‘nikmalarini shakllantirish. // J. Pedagogik ta’lim. – Toshkent, 2004. - №6b –B.53-54.
7. “Ta’lim to‘g‘risida“ O‘zbekiston Respublikasining Qonuni. Toshkent: 1992.